

Kedves Gergely!

Mindig nagyra becsültem szakmai elkötelezettségedet, felkészültségedet és aktivitásodat. Nagyon sok mindenben egyetértünk, alapvetően csak akkor eltérő a hozzáállásunk, amikor egy elvileg lehetséges következtetés megmásíthatatlan végkövetkeztetésként jelenik meg, vagy azt előítéletek vezérlik.

Nagyon sajnálom, hogy az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságnak a zsámbéki tervpályázat kapcsán közzétett ajánlása szomorúságot okozott számodra, mint ahogy ez kiderül az Archeologia-Altum Castrum online magazin Visegrádi Múzeumi honlapodon 2023. július 28-án közzétett, Általad külön aláírt írásodból.

Szomorúságodban annyiban jómagam is tudok osztozni, hogy engem is bánt, hogy egy ilyen európai jelentőségű műemlékvédelemi kérdés ügye meg nem értés, vagy nem értés miatt egyoldalú személyeskedő és méltatlan szócsata tárgyává válik, vagy még inkább azzá - a közösségi médiában közzétett további kommentjeidben.

Ezt az érzést erősíti, hogy amit hiányolsz, az vagy szerepel az ICOMOS MNB közreadott anyagában, vagy nem az ajánlás szándékához kapcsolódó kérdés. Ezért kérem kell, hogy légy szíves és olvasd el a teljes ajánlást figyelmesen, és utána a helyszín egyik kiváló ismerőjeként legalább Önmagadban gondold újra a nagyon határozottan megfogalmazott állításaidat. Láthatod, hogy az ICOMOS MNB ajánlása szempontokat sorol, és a feladat sokrétűségére hívja fel a figyelmet, olyan követelményeket is kiemelve, amelyek véleményünk szerint nem kaptak megfelelő hangsúlyt a pályázati kiírásban.

Nem tudom, hogy mi volt a célja az írásodnak, de az példa arra, hogy az érzések mögött a szakmai szempontok józan mérlegelése háttérbe szorul, és a személyeskedés kap nagyobb hangsúlyt.

Ugyanis:

1. A pályázat kapcsán közzétett ajánlásainkban megfogalmazott hozzáállásunkat, ajánlásunk szándékát vagy nem értetted meg, vagy teljesen félreértelmezed.

Ezt írod:

„Szomorú, hogy egy olyan szervezet, amelynek a műemlékvédelmet kellene szolgálnia, még addig sem tud eljutni, hogy felismerje egy műemlék valódi problémáit, vagy legalább hangadó tagjai elolvassák az ezeket ismertető szakértői anyagokat, így ahelyett, hogy valódi megoldást tudna kínálni az általa még csak nem is észlelt gondokra, nyilatkozatával arra törekszik, hogy újra zsákutcába terelje ennek a mára már a végpusztulás szélére került, kiemelkedő jelentőségű műemléknek sorsát.”

Ezt követi az oktató magyarázat:

„Ahol nem a már elpusztult felületeket pótolták a restaurátorok, hanem a még meglévőket igyekeztek megőrizni, kémiai kőszilárdító eljárásokat alkalmaztak. Ezek az eljárások igazában csak laboratóriumi körülmények között tudnak jó eredményt elérni, egy épületbe beépített faragvány esetén tipikus következményük, hogy a kő felületén kemény kérget képeznek, ami alatt folytatódik az anyag mállása, míg végül a mesterségesen „konzervált” felszín egyben hullik le és törik apró darabjaira. Ezek a restaurálási eljárások persze hatékonyak lennének akkor, ha alkalmazásukkal együtt a falak tetőt kapnának, így belső térbe kerülnének és nem jutna több víz a belsejükbe, ami aztán télen naponta többször megfagy és felenged, miközben térfogatváltozása valósággal szétrobbantja a kőanyagot.”

Az öncélú fejtegetések, sem visznek közelebb a valódi kérdésekhez:

„Az általuk támogatott eljárás ugyanis a romkonzerválás lenne, amely már a nevében is oximoron, hiszen a rom egy pusztulási folyamat, a romlás terméke, míg a konzerválás éppen a romlás megakadályozását kellene, hogy jelentse.”¹

Érdemes az ICOMOS ajánlását újra idézni, mert úgy írsz, mintha felvetett problémáid nem szerepeltek volna szempontként a szövegünkben: *”nem arról van szó, hogy minden, a romhoz hozzátett téglá vagy kő súlyos vétek lenne, a mai állapotot minden (szükséges) hozzátétel nélkül, tehát csak tisztán konzerválni volna szabad: értelemszerűen biztosítani kell a rom fenntartható állapotát.”*

...és az itt értéknek tekintendő kiváló történeti példára is felhívja az ajánlás a figyelmet, ami ma is érvényes szemléletet képvisel:

”Möller tudatosan alkalmazott az eredetivel azonos, és attól eltérő anyagot is. Az állékonyságot biztosító, az eredeti formát is csak ennek alárendelten közelítő - más interpretációban eredetileg ideiglenesnek szánt - kiegészítéseket készítette téglából, míg a finomabb formái - véglegesnek szánt - hozzátételeket az eredeti kőből. Ökonómiusan alkalmazta az eltérő anyagú sommás formájú hozzátételt, az azonos anyagú újrafaragott követ, biztos érzékkel megmaradva az akkor feltétlenül szükséges, s ma is hitelesnek ítélt kiegészítés mértékénél. Mintha a konzerváláshoz eltérő, a restauráláshoz azonos anyagot alkalmazott volna.”

A mai állapot ismeretében az ajánlás az előzőeket folytatja:

”Mivel a romok épületszerkezeti csonka mivoltukban csak részlegesen tudnak eleget tenni a fennmaradás követelményeinek, romemlék megőrzésekor általában elkerülhetetlen a hozzátétel. Az viszont nem mindegy, hogy az miként történik: lehetőleg folytassa azt, ami az eltelt évszázad után is időtállóan bizonyult! A konzerválásának ez a kiterjesztése jószérivel elkerülhetetlen, ami abból a tényből következik, hogy a rom – romlik. Az eredetileg teljes egésznek, épületet alkotónak épített szerkezeti eredeti integritásukat, védettségüket, szerepüket részben vagy egészben elvesztve nem tudnak ellenállni a különféle pusztítási tényezőknek. A restaurálás a bomlási folyamat megállítását szolgálja, s mivel épületszerkezetekről van szó, e beavatkozás óhatatlanul szerkezeti is.

Az ICOMOS MNB tisztában van azzal, hogy hazánk éghajlati viszonyai nem kedveznek fedetlen romok hosszútávú fenntartásának. Éppen ezért, ahol a történeti és művészeti érték maradéktalan megőrzése a cél, maga is javasolja a romok részleges vagy teljes lefedését, amit természetesen alapos vizsgálat kell, hogy megelőzzön. Ajánlásunk azonban ezen túl arra is fel kívánta hívni hangsúlyosan a figyelmet, hogy a zsámbéki templomrom helyreállításának a kérdése nem csak a műemlék helyreállítási kérdésére szűkíthető probléma, hanem pontosan a műemlékvédelem teljes témakörét tekintve merülnek fel műemlékhelyreállításon túl, de azzal szorosan összefüggő kérdések is! A zsámbéki rom helyreállításáról gondolkozva éppen szomorúsággal ellentétben az jelentheti a zsákutcát, ha az ajánlásban felvetett szempontok háttérbe szorulnak.

Az építészeti tervpályázat azonban nem szólhat csupán a rom anyagának restaurálásáról, nem ez a feladata! A pályázat sarkalatos kérdése a tető, a funkció, és az ehhez javasolt környezet kialakítása. Kérdés, lehet-e bármilyen tetőt tervezni a romhoz, amely - amellet, hogy védi a romot - nem zavar bele a rom látványába, hagyományos megjelenésébe, ikonikus helyreállításába, tájképi szerepébe?

A kiírás szerint elképzelt funkció (a szakmai- és tömegturizmus, ill. a zárandokturizmus fogadása, a múzeumjellegű működés, a rendezvények igénye és egyúttal a lényegesen kisebb léptékű szerzetesrendi használat) egészen más jellegű épületegyüttest kíván, mint az egykori. A kiírás több

---

¹ Sajnos nálad is összekeveredik a konzerválás és a restaurálás kifejezések jelentése, így véleményed is nehezen érthető. Az is zavaró, ha a köznyelv tévesen használja az alapvető kifejezéseket, de sajnos szakmai körökben is gyakran értelem-tévesztően keveredik a szóhasználat. Ezért az állásfoglalásunkban is fontosnak tartottuk a konzerválás, a restaurálás, helyreállítás és a rekonstrukció fogalmának a pontosítását (az érthetőség érdekében csak a lábjegyzetben vázlatosan, mert – sok más mellett - ennek a kérdésnek a tisztázása sem célja az ajánlásnak! Lényegesen pontosabb és részletesebb elemzések olvashatók a témáról).

² A romot csakis úgy lehet konzerválni, ha azt bizonyos fokig restauráljuk is.

mondatában félreérthető módon rekonstruktív megoldást sugall, ami a fentiek értelmében erősen megkérdőjelezhető és erősen szűkíti a szóba jöhető építészeti megoldások körét.

Kérdés, hogy így bármilyen rekonstruktív megoldás szóba jöhet-e egyáltalán (a rekonstrukciót illető műemléki aggályoktól eltekintve is), továbbá, hogy a tervezett funkció valóban tudja-e segíteni a rom fennmaradását.

Ezekre a kérdésekre csak egy építészeti tervpályázat adhat választ, ahol természetesen az is visszajelzés, ha azt bizonyítja, hogy az elképzelt funkcióval az együttes többet veszít, mint nyer.

A legfontosabb kérdésre is kitértünk, amikor hangsúlyoztuk, hogy „*a folyamatos gondozással fenntartható állapot*” -ot kell biztosítani. A romtemplom ennek hiányában közel harminc év alatt került mai állapotába. Vitatkozhatunk elvekről, tökéletesnek tűnő megoldásokról, a múlt hibáiról, de gondozás hiányban minden érték ezután is el fog pusztulni.

2. A teljes program legfontosabb szempontjai mögött írásodban másodlagos kérdések kerülnek előtérbe – elterelve a figyelmet a tényleges feladatról

Jól látod, amikor felfigyeltél arra, hogy

„A dokumentum egyetlen szót sem szól középkori zsámbéki templom és kolostor történeti és művészettörténeti jelentőségéről és a rom számos, súlyos, a puszta létét már rövid távon is veszélyeztető valós problémájáról.”

Azt gondolom Te sem várod el egy szervezettől, vagy bárki elismert szakértőtől, hogy az egyik legjelentősebb építészettörténeti emlékünket egy rövid állásfoglalásban részletesebben méltassuk, mint ahogy azt a korábbi tudósaink, vagy a pályázati előkészítésben résztvevő általunk is elismert szakértők csoportja sok száz tartalmas oldalon ismertetik. Nem lehet célunk, hogy a megalapozott kutatási eredményt bármi módon átértékeljük, hiszen munkájukat a legnagyobb tisztelettel fogadjuk. Ha neked ez „a szöveg megfogalmazóinak tájékozatlansága” -t jelenti, attól tényleg szomorúak vagyunk.

Szemfüles leleplezésed, amikor hasonló tájékozatlanságnak minősíted, hogy

„a szöveg a zsámbéki templomot románkorinak nevezi, miközben valójában a közép-európai klasszikus gótika egyik meghatározó jelentőségű emlékeről van szó”.

Minden kor elismert művészet-, és építészettörténészei mindig elfogadták, hogy Zsámbék a román kor és a gótika fordulópontja. Ki honnan nézi - van, akinek ez a román kor vége, van, akinek a gótika kezdetet. Átmenet. Ez a vita jóideje tart, azt is tisztelettel fogadjuk, ha Te ebben az épületben nem látod a romanikát. Zsámbék nem attól meghatározó emlékün, hogy a tudósok azt éppen hogyan korszakolják. Ezt a kérdést még sokáig fogják elemezni - de csak akkor, ha legjobb szándékú helyreállításainkkal nem tesszük lehetetlenné az újabb korok új lehetőségeinek megfelelő korszerűbb kutatásait. Ezért a visszafordíthatatlan beavatkozások ellen vagyunk és azzal értünk egyet, ha a hitelesség és az integritás alapvető kérdéseit tarthatjuk szem előtt.

3. Azzal, hogy írásod nem a helyzet valós kérdéseivel foglalkozik, ez Részedről is méltatlan személyeskedéshez vezetett.

„Zsámbékon átautózva néztek ki rá a kocs ablakán át.” Így figurázod ki, hogy a zsámbéki templomromot a táj meghatározó elemének tekintjük. Ha ez az ICOMOS ajánlásából nem derült volna ki, akkor kiegészítésképpen érdemes hozzáfűzni, hogy azért tekintjük annak, mert az!

Másik nagy gondod az ajánlás aláírása! Te aláírtad a véleményedet, ez azt jelenti, hogy ez a Te magánvéleményed. Hiányolod, hogy nem írta alá senki az ICOMOS MNB ajánlását. Kár, hogy nem olvastad végig az ajánlást, mert a szöveg alján látható, hogy az ICOMOS MNB, vagyis a magyar

szakbizottság véleményét olvasod. Annak a szervezetnek a véleményét, amelynek tagjai elfogadják a műemlékvédelem értékeinek védelmét szolgáló pontosan meghatározott elveket.

A műemlékvédelem legkiválóbb elméleti és gyakorlati szakemberei alkotta tagságunkkal kapcsolatos közösségi médiában leírt lekicsinylő sértő véleményedet ezúton visszautasítom!

Ha nem írta volna alá szervezetünk az ajánlást, akkor is érthetetlen és sehova sem vezető további következtetés, hogy ez vezetett

„a magyar műemlékvédelem hagyományos struktúrájának megsemmisüléséhez”

– sőt, még a Műemléki Tervtanácsot is sikerült ebbe a nagy szintaktikai csavarba belekeverni!

Az ajánlás célja az volt, hogy a pályázati kiírásban szereplő elvárásokon túl vannak még meghatározó komoly, megfontolandó kötöttségek, szempontok. Akkor is, ha Buzás Gergely nem is ért vele egyet. Fontos szempont a táji kapcsolat (ma már ez is műemlékvédelmi kérdés), s ugyanígy a romemlék védelmének kérdése és lehetőségei, valamint a kétségtelen értéket képviselő Möller-i helyreállítás. Nem csak arról szól ez a pályázat értelmezésünk szerint, hogy a rom falaival mi történjék - ami ugyan valóban meghatározó jelentőségű, de nem független sok más fontos kérdéstől – hanem arról, hogy Zsámbék ZSÁMBÉK maradjon. Függetlenül attól, hogy templomromját román, vagy gótikus, vagy akár átmeneti kor építészetének tekintjük.

Más oldalról köszönettel tartozom, mert leveled után újra áttekintettük ajánlásunkat, hátha valami mégis ütközik eredeti szándékunkkal. Téged is erre kérlek a saját írásod vonatkozásában, mert örülnénk, ha Te is felvállalnád Zsámbéknak nem csak a műemlékhelyreállítási, hanem minden műemlékvédelmi kérdésének a képviselését, ha szakértőként már amúgy is vállaltad segíteni a zsűri munkáját. Ajánlásunkból egyértelmű, hogy mi is úgy véljük, hogy a pályázat kiírása lehetőség a zsámbéki romtemplom és a körötte lévő méltatlan állapot megszüntetésére – különös tekintettel az egykori kolostor romjaira – de ehhez fontos azoknak a további szempontoknak az érvényesülése, amire az ajánlásunk azért hívta fel a figyelmet, mert azok vagy nem jelentek meg, vagy nem kaptak elég hangsúlyt a pályázati kiírásban.

Megértésedet és felelősségteljes munkádat előre is megköszönve üdvözlettel:

Budapest, 2023. augusztus 8.

Nagy Gergely elnök,
saját és az ICOMOS MNB nevében